

Mūsų kultūros paveldas

Joana MEŠKAUSKAITĖ

Atplėšti nuo Lietuvos

(Atkelta iš „Utenio“ Nr. 47)

Traukiniui ilgai stovint su aklinai uždarytomis vagonų durimis darėsi vis tvankiau. Visų vandens atsargos seniai baigėsi. Daug kas nebeturėjo maisto. Vėjelis vis dažniau prašė mamytę gerti. Ji duodavo jam po gurkšnelį vandens, tačiau po kelių dienų baigėsi ir tas paskutinis lašas.

Vėjelis kas dieną vis labiau silpo. Kiti vaikai – taip pat. Iš pradžių verkė garsiai, vėliau jų verksmas darėsi vis tylėsnis. Kartą užkalbinau Vėjelį. Jis iš visų jėgų stengėsi atsakyti į mano klausimą, tačiau jam pynėsi liežuvis ir aš nesupratau, ką jis sako. Pamačiau, kad jo burnytėje visai nėra seilių, liežuvėlis sausas. Tada supratau, kodėl mama laikydama jį ant kelių vis ilgai bučiuoja į lūpeles – pasirodo, ji duoda jam savo seilių. Kartą ji sudejavo: „Nėra ir man jau seilių...“ Viena rytą paėmusi ant rankų Vėjelį motina pamatė, kad jis neatsimerkia ir

į nieką nereaguoja, tačiau gyvybė jame dar rusena. Žydės, nuoširdžiai pamilusios Vėjelį, nuolat nuo viršutinių gultų stebėjo jį. Dabar viena iš jų, pažiūrėjusi į Vėjelio išblyškusį veidelį, staiga sukliko nesavu balsu. Pamačė, kad Vėjelis mirė, o tai reiškė, kad ateina eilė ir jų vaikams. Visos moterys ėmė klykti, prasidėjo beviltiška panika.

Paskutinė atrama

Pamačiau, kad mano mama greitai prislinko prie Aldutės Lukoševičiūtės. Kažką pasikalbėjusios ėmė šaukti: „Moterys, nepasiduokit panikai. Yra juk dar viena viltis – tai Dievas. Kreipkimės į Jį. Jis mums suteiks vilties ir jėgų. O panika nieko gero neduos. Šitaip galime ir išprotėti, tada žus ir mūsų vaikai.“ Po šių žodžių pasigirdo Aldutės gražus švelnus balsas. Iš lėto ji užgiedojo: „Marija, Marija, skaisčiausia lelija...“ Netrukus jau giedojo visas vagonas. Po baisaus

Joana Meškauskaitė 1947 m. Lietuvoje.

chaoso į širdį liejosi viltis ir ramybė.

Netrukus traukinys iš lėto išvažiavo iš atsarginio kelio ir darė didelį posūkį apvažiuodamas begalinę pelkę. Visas jo ilgis matėsi kaip ant delno. Ėmiau skaičiuoti vagonus. Priekyje suskaičiavau aštuoniasdešimt, vagonai už mūsų nebuvo matomi. Gal man taip pasigirdo, tačiau man rodėsi, kad šią giesmę gieda visuose vagonuose, o galingas aidas sklind

da, lekia toli per Sibiro pelkes.

Pagiedojusios moterys šiek tiek nurimo ir ėmė visos garsiai kalbėti rožančių. Po pietų traukinys pradėjo mažinti greitį. Pagaliau sustojo nedidelėje stotelėje. Tamsėjo. Staiga trinktelėjo griaustinis ir netrukus prapliupo stiprus lietus. Moterys viena po kitos puolė prie langelių. Kas tiesė saujas po lašais ir godžiai gėrė suodina vandenį, kas kišo puodelius ir stiklinaites. Sugavę nors keletą lašelių pylė savo vaikučiams į burneles. Numalšinus pirmąjį troškulį buvo nustatyta eilė. Visos po tam tikrą laiko tarpą laikė puodelius. Vanduo darėsi švaresnis. Gavau ir aš atsigerti ir padaviau mamytei. Iš lauko vėsus gaivus oras praskverbė pro langelius, tapo lengviau kvėpuoti. Visi kiek atsigavome. Po kelių dienų privažiavęs ežerą traukinys sustojo. Prasivėrė durys. Visos keleivės, pamačiusios vandenį, net negalvodamos apie pasekmes, be leidimo

išsoko iš vagonų ir didžiulė minia puolė prie vandens. Vienos prausėsi, gėrė, kitos su visais rūbais puolė maudytis. Visos taškėsi ir klykė iš džiaugsmo. Atsinešę vandens atsigėrėme sočiai. Vagonai prasivėdino, tapo lengviau kvėpuoti.

Vienišas kapas

Kelionė traukiniu ėjo į pabaigą. Viena dieną privažiavome didelį miestą – tai Novosibirskas. Ilgai pastovėjęs traukinys persirikiavo ant kitų bėgių ir nustumtas į priplauką prie didelės upės sustojo. Tai Obė. Čia mums liepė išsikraustyti. Įkvėpus gryo oro svaigo galva, linko keliai. Moterys vis dairėsi, gal pamatys iš kur nors genamus vyrus. Deja, vyrai neatsirado, tik atėjo sūnūs, kurie buvo atskirti nuo motinų ir važiavo tuo pačiu traukiniu. Prie mūsų atsirado brolis Jonas. Visa didžiulė minia su vaikais ir ryšuliais, apsupta sargybinių, patraukė prie upės. Priplaukoje stovėjo didelis baltas laivas „Proletarij“. Pagaliau duotas įsakymas kraustyti į

(Nukelta į 9 psl.)

(Atkelta iš 4 psl.)

laivą. Į laivą sutilpome labai sunkiai. Ant grindų laisvos vietos niekur nebuvo. Atsigulti galėjome tik ant savo ryšulių. Kadangi kai kurie ryšulių turėjo nedaug, tad visa šeima atsigulti negalėjom. Jei mama miega, mes su broliu vaikštom siaurais takeliais tarp ryšulių. Kitur du sėdi, du miega. Išėiti į de- nį galima laisvai. Mes, vaikai, kartais prasmukę pro sargybinių, išeidavom į krantą. Kartą paėję kiek toliau nuo laivo pamatėme ant kranto didžiulę krūvą daiktų. Lagaminai, dėžės, ryšuliai gulėjo suversti ir niekas jų nesaugojo. Sugrižę papasakojo- me, ką matę. Moterys sunerimo. Gal mūsų vyrai kur nors netoliese yra, gal jų čia daiktai guli? Susitarę su sargyba moterys nuėjo tenai. Daug kas atpažino savo vyrų daiktus. Mes su broliu taip pat suradome savo tėvo raudoną skrynią, su kuria jis jaunystėje visur kelia- vo. Ten buvo jo uniforma, baltiniai, miškininko vado-

Atplėšti nuo Lietuvos

vėlis, instrukcijos ir žurnalai „Mūsų girios“. Aš suradau savo mokyklinį portfelį. Jame buvo įdėta sviesto, pora sūrių ir mano kliošinė suknelė, kurią siuvo teta dova- nai. Sviestas ir sūriai taip supu- vę, kad ir suknelė, ir portfelis taip pat suirę. Paaiškė- jo, kad dėdė Mykolas perduodamas mums pinigų perdavė ir produktų, bet ka- reiviai įmetė visų daiktus į bagažinį vagoną, kur buvo sukrauti atimti iš vyrų daik- tai. Mat vyrai areštuoti, jiems neleido nieko su savi- mi pasiimti. Moterys ėmė klausinėti sargybinių, kur dingo vyrai, jeigu jų daiktai čia. Sargybiniai paaiškino, kad šie daiktai važiavo kar- tu su mumis iš Lietuvos, o vyrai seniai nuvežti kita jiems nežinoma kryptimi.

Po savaitės laivas pajudė- jo. Palyginti su kelione trau- kiniu čia buvo komfortas. Įdomūs, nematyti Obės pa- krantės vaizdai, laukinė

gamta, grynas oras... Čia ne- reikėjo laukti eilės prieiti prie langelio ir pakvėpuoti grynu oru. Obės krantai vie- tomis gan aukšti, molėti, ap- augę akacijomis, serbentais, ievomis ar kėniais. Žolė aukšta, iš jos kartais kyšo iš- virtę šakoti kelmai. Tik vie- na bėda kankino mus – no- rėjosi valgyti. Kartą laivas su- stojo prie negyvenamos pa- krantės. Tankūs dideli krū- mai apžėlę visą vietovę. Ne- simatė horizonto. Vaikai iš- lipome apžiūrėti, kas tai per krūmai. Pamatėme, kad tai laukiniai juodieji serbentai. Jų galybė! Uogos dar ža- lios. Man labai norėjosi rūgšties ir buvau labai išal- kusi. Puolėme visi vaikai go- džiai valgyti nesunokusias uogas. Rytojaus dieną visi, buvę toje pakrantėje, sun- kiai susirgome. Kankino žar- nyno skausmai, viduriavo- me. Nei vaistų, nei jokios pa- galbos nėra. Aš ir dar viena mergaitė, matyt, valgėme

daugiausia, mūsų būklė kuo- toliau tuo darėsi blogesnė. Mamai atrodė, kad mirsiu. Viena moteris patarė: reikia duoti sviesto. Bet kur jo gau- ti? Mama pasiraususi daik- tuose rado ypatingai gražią rausvą suknelę, kurią kažka- da gavo dovanų. Kai susto- jo laivas, prieplaukoje mama išlipo į krantą. Ten ant žoly- tės sėdėjo dvi rusų mergai- tės. Mama paprašė, kad jos nueitų į kaimą ir parduotų suknelę už kilogramą svies- to. Jos paėmė suknelę abe- jodamos, ar atsiras kaime žmogus, turintis sviesto, bet nuėjo. Po pusvalandžio, ma- mos dideliu nustebimui, jos grįžo su sviestu. Visi ste- bėjomės jų sąžiningumu. Taip aš ir kiti vaikai buvome išgelbėti ir nelikome gulėti Obės pakrantėje. O vienai mergytei padėti jau buvo per vėlu ir ji mirė. Ji buvo dar maža, gal penketo metų, todėl ir neatlaikė. Kareiviai liepė ją išmesti į vandenį, ta-

čiau minia žmonių taip triukšmingai reikalavo, juos prispaudė prie borto, kad jie neatsilaikė ir sutiko, kad gar- laivis sustotų pakrantėje. Kapitonas keikėsi, buvo liep- ta per penkias minutes pa- laidoti mergaitę. Mažylė bu- vo labai graži – gelsvi garba- noti plaukeliai, aprenpta bal- ta suknete atrodė kaip an- gelėlis. Laivui sustojus prie kranto duotas leidimas ke- turioms moterims išeiti iš lai- vo ir per dešimt minučių pa- laidoti mergaitę. Moterys iš- lipusios rankomis iškasė duobę, du vaikinai, užsidėję ant pečių mergaitę, paguldę ant lentos, uždengtos pa- klode, nunešė į krantą. Pa- guldę į kapą uždengė paklo- de, užbėrė žemėmis, pada- rė kapelį. Viena moteris greit iš pagaliukų surišo kry- želį, kitos paskynė lauko gė- lių ir papuošė kapelį.

Laivas tolo nuo kapelio, motina klykė iš skausmo ir

(Nukelta į 10 psl.)

Atplėšti nuo Lietuvos

(Atkelta iš 9 psl.)

veržėsi šokti į vandenį. Tada visi užgiedojo „Marija, Marija“. Švelnūs garsai sklido per Obės bangas atsimušdami į stačius upės krantus ir grįžo atgal šiurpindami mūsų sielas. Verkė visi, suaugę ir vaikai. Kareiviai tylėjo. Aš galvojau – gal kartais žmonių beribis skausmas pasiekia ir jų atbukintas sielas.

Aš atsilaukiau. Man buvo bėpigū – aš juk dešimties metų merga. Brolis – šešiolikos metų kavalieraitis. Tokio amžiaus vaikai stipresni. O motinos, kurios turėjo mažus vaikelius ar senus tėvelius, ne vieną palaidojo pakely. Buvo vagonuos ir gimdyvių. Aš aprašiau tik savo vagono gyvenimą. Kas buvo kituose? Kiekvieno vagono sava istorija.

Parduoti

Priplaukus Kolpaševą mus iš garlaivio perkraustė į dvi baržas, kurias tempė garlaiviukas vilkikas. Po kelių dienų atsiveikino su ga-

lingąja upe Obe ir įplaukėme į Čają. Upė darėsi siauresnė ir... štai kelionės pabaiga: Ust Galka. Mums įsakyta išsikraustyti ant kranto. Kareiviai išsidėstė upės pakrantėje, o mes toliau į sausumos pusę. Pernakvojome sėdėdami ant ryšulių. Buvo gan šalta. Anksti rytą (tai buvo 1941 m. liepos 26 d.) į mūsų aikštę pradėjo važiuoti arkliniai vežimai. Sargybiniai, pasidėję ant tuščių dėžių, tvarkė mūsų sąrašus, tikrino pavardes. Buvo ir juoko. Jie niekaip negalėjo perskaityti lietuviškų pavardžių, visai iškraipydavo.

Vienas po kito ryte suvažiavo kolūkių pirmininkai. Jie skaitė sąrašus ir apžiūrino mus, norėjo gauti kuo daugiau stiprių darbininkų, rinkosi jaunesnes šeimas ir kur mažiau vaikų. Gausesnes šeimas, kur viena mama ir daug vaikų, paliko kolūkiams „Krasnyj Bakčar“, Ust Bakčar – jie toliau nuo rajono centro - tie pirmininkai vėliau atvažiavo, jiems ir liko gausios šeimos, seneliai. Ten pateko ir žydų šeimos.

Mums atiteko paskutinis tuščias vežimas. Susikraustėme vieni. Vežėjas truktelėjo vadžias.

Nemokama darbo jėga

Pavažiavę dvidešimt kilometrų privažiavome kaimą. Tai Vavilovka. Vežėjas įsuko į vieną gatvelę ir sustojo. Liepė iškraustyti daiktus ir parodė: „Štai viena troba skirta jums.“ Netrukus pamatėme tvenkinio pakrante ateinančių žmogų. Priėjus prie mūsų suprato, kad pretenduojame į jo butą. Pasisveikinęs pakvietė vidun. Šeimininkas kalbėjo nedaug. Truputį paklausinėjo, iš kur mes ir kas tokie esame, parodė vietą ant grindų, kur bus mūsų kampas. Rytojaus dieną žadėjo duoti lentų ir padaryti „ožius“ lovai. Iš krosnies ištraukė karšto vandens ir pasiūlė kaip arbatos. Mama ėmė prašyti, ar negalėtų parduoti bulvių - taip pasiilgome daržovių sriubos. Šeimininkas patylėjęs paaiškino, kad duotų 14 arų bulvėms ir da-

žovėms patiems vos užtenka, nes nėra duonos, tačiau pradžiai prikasė mums kibirą bulvių ir dar priedo davė kelias morkas. Mūsų džiaugsmui nebuvo ribų. Mama nutarė išvirti sriubos.

Taip prasidėjo naujas mūsų gyvenimas.

Kontoroje komendantas ir NKVD darbuotojas suregistravo visus į tam tikrus žurnalus ir pasakė, kad kas savaitę visi tremtiniai privalo ateiti pas jį ir pasirašyti. Kas šito nepadarys, bus nubaustas už nepaklusnumą valdžiai. Taip pat griežtai įspėjo, kad iš šito kaimo už kolūkių ribų neturime teisės žengti nė žingsnio be jo leidimo. Po to perskaitė sąrašus, kas į kokią brigadą paskirtas dirbti.

Po dviejų dienų visi išėjo į darbą, tik vaikai dar ne. Į lauko brigadasėjo dirbti visi stipresni, o senutės moterysėjo prie daržų. Jos per pietus ir vakare pareidavo į namus, melžė savo karves, prižiūrėjo vaikus. Pietų joms nevirdavo, tik išduodavo normelę duonos. Laukininkystės brigadose žmonės dirbo toli nuo namų net iki 8 km, ten ir nakvodavo vadinama-

jame „kultstane“. Tai barako tipo namas dviem galais. Vienoje pusėje įrengta virtuvė, kitoje pusėje - patalpa miegoti.

Išdirbę metus visi kolūkiečiai likdavo skolingi kolūkiui už tai, kad gaudavo 300-400 g normelę duonos ir balandos sriubos. Kas gi yra balanda? Tai pasūdytas vanduo, užkultas miltais. Jei ta sriuba pastovi, tai ant dugno nusėda pora stiklinių miltų tirštimo.

Mama su broliu pateko į pirmą brigadą prie šienapiūtės. Brolis iš darbo namo negrįždavo, o mama pareidavo labai išvargusi, kruvinom kojom. Ji užantyje atnešdavo man normelę duonos, kuri kartais būdavo aplaužyta, kartais visai nepaliesta. Aš likau namuose, todėl duonos negaudavau. Moterys, kurios turėjo mažesnius vaikučius, nešdavo juos į darželį, ten jiems duodavo valgyti. O mus, paauglius, mamos maitino atiduodamos savo maisto dalį. Gerai, jei vienas vaikas; o jei du ar trys, tai tos normelės išeidavo vos po porą kąsnelių.

(Tęsinys kitame numeryje.)